

זכויות לבנה

הר סיני

נאמר במתן תורה "ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה ויניצבו בתחתית ההר" (יתרו, שמות יט ז). תרגם יונתן בן עוזיאל: תלש הקב"ה את ההר, העמידו באויר שקוף ומזוגג כזכויות ואספקלריא ועמדו ישראל תחתיו. היינו כדברי רש"י בשם המדרש שכפה עליהם הר כגיגית אלא שהוסיף שנעשה ההר מזוגג כזכויות. כעין זה איתא בזוהר יתרו (סולם אות שיח, וכן בז"ח יתרו סולם אות תקא), שבמתן תורה אע"פ שישראל ראו את יקרו של הקב"ה, עכ"ז לא ראו אלא כמי שרואה מתוך מראה של זכויות [לשון הזוהר: כמאן דחמי מגו עששיתא]. הנראה בזה הוא, כעין רמז לדברי רבי מאיר ורבי עקיבא בגמ' מסכת חגיגה (דף טו.), שדברי תורה נמשלו לכלי זכויות שיש להיזהר שלא לאבדם וכן לתלמיד חכם שסרח שיש לו תקנה כזכויות שאפשר להתייחס מחדש. כנדרש שם על הפסוק "לא יערכנה זהב וזכויות" (איוב כח יז). כלומר שתורה מסיני וכן כל חלקיה הם כזכויות. כן איתא בזוהר וישלח (סולם אות רג): "הנה כחומר ביד היוצר כן אתם ביד ישראל" (ירמיה יח ו), זה חומר של אותה זכויות שאע"פ שנשברת יש לה תקנה כמקודם לכן וכו'.

תוכו כבור

משמעות נוספת למשל הזכויות לתלמידי חכמים נראה על פי דברי הגמרא מסכת שבת (דף טו: וכן טז:), בענין כלי זכויות שמקבלים טומאה גם מחיצוניותם. שנאמר שם, שאע"פ שהם דומים לכלי חרס הואיל ותחילת בריית הזכויות היא מן החול [ונדאיתא גם בגמ' מסכת מגילה (דף ו.) בברכת זבולון "שפוני טמוני חול", חול, זו זכויות לבנה], שמפני כן יש סברא לדונם ככלי חרס שאינם מקבלים טומאה אלא מפנימיותם [מתוכם]. עם כל זאת חכמים גזרו עליהם טומאה גם מחיצוניותם [מגבם] כיון שהזכויות שקופה, וטומאה בחיצוניותה נראית גם בתוכה. כלומר, שהנלמד ממשל הזכויות לת"ח הוא, שעל לומדי התורה להשגיח לא רק על מחשבותיהם הפנימיות שיהיו בתכלית הטהרה והנקיות, אלא גם שלא תדבק בהם שום טומאה חיצונית מכל סוג. כעין דאיתא בגמ' (מסכת שבת דף קיד.) כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה. פירש רש"י: שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו [שאפשר להבין בדברי רש"י גם רמז לת"ח עצמו שצריך שיהא חשוב והגון, ולא רק על בגדיו]. **תוספת** לדברים איתא בגמרא מסכת יומא (דף עב:): נאמר בארון "וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו" (תרומה, שמות כה יא), אמר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כבור אינו ת"ח וכו', ונקרא נתעב וכו'. בהמשך הגמ' שם מבואר שכוונת הדברים על לימוד תורה בלא יראת שמים. שהזוכה ללמוד תורה לשמה היא נעשית לו סם חיים וח"ו להיפך. **אופן נוסף** לחשיבות תוכו כבור, מתפרש על חיוב היות פי האדם ולבו שוים. שלא יאמר כלפי חוץ דברים שלבו אינו שלם עמהם, או שיתפאר במדות ומעלות שע"פ האמת אינם בו. כדפירש רש"י את הנאמר באחי יוסף "ולא יכלו דברו לשלום" (וישב, בראשית לז ד), מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב, עכ"ל. כן איתא בגמרא מסכת פסחים (דף קיג:): שלושה הקב"ה שונאן. המדבר אחד בפה ואחד בלב וכו'. וכן פסק הרמב"ם (מדע, הלכות דעות ב ו): אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כבור והענין שבלב הוא הדבר שבפה, עכ"ל.

כוס של ברכה

איתא בזוהר רע"מ פנחס (סולם אות תרכה, דפו"י ח"ג דף רמה:): העמידו חכמים בכוס של ברכה שצריכה הדחה ושטיפה. הדחה מבחוץ, ושטיפה מבפנים. סוד הדבר, שיהיה תוכו כבור. שהפנימיות וחיצוניות שבכוס תהיינה שוות. כי מי שזכה לנשמה [מכוס הזו, שהיא מדרגת ספירת בינה, שבגימטריא אלקים], צריכה נשמתו להיות טהורה מפנים ומבחוץ. וסוד הדבר, "וטהרו וקדשו" (אח"מ, ויקרא טז יט), טהרה מבפנים וקדושה מבחוץ. מה כוס, אין טהרתה וקדושתה מבפנים ומבחוץ בלא מים, כך הנשמה אין

טהרתה וקדושתה מבפנים ומבחוץ בלי תורה [שנמשלה למים]. ומשום זה אמר רבן גמליאל, מי שאין תוכו כבדו לא יכנס לבית המדרש, כיון שהוא אינו מצד עץ החיים, אלא מעץ הדעת טוב ורע. כי מי שחסר קדושה מבחוץ, או חסר טהרה מבפנים, הוא מעורב טוב ורע, עכ"ל. **משמעות** פירוש הזהיר את סוד הלכות כוס של ברכה על תלמידי החכמים עצמם היא, שכל הנאמר בכוס זו שתוכה וברה צריכים להיות שוים בנקיות, מחויב להיות גם בהם בסוד טהרה וקדושה. תחילה היא טהרה מכל מיני טומאות, שלאחר מכן אפשר לזכות לאור התורה הקדושה שהיא קדושת הארת המדרגות העליונות. וזה שאמר ר"ג [כדאיתא גם בגמ' מסכת ברכות (דף כח.)], כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לביהמ"ד. כלומר שאל יכנס למדרגות הקדושה קודם שטהר את עצמו [כמפורט בהנהגות האדם אות ה', שבתח"י ספה"ק נועם אלימלך].

מתיבתא דרקיעא

לכאורה יש להבין את הוראת ר"ג שכל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לביהמ"ד. שמא יש בכך מניעת תורה מישראל. כפי שהוא עצמו חשש לזה כדאיתא שם בגמרא, שבאותו יום שהעבירוהו מהנשיאות ומינו את ראב"ע תחתיו, סלקו את שומר הפתח ונוספו כמה מאות וכו'. והיה מצטער עד שהראוהו בחלום, שהתלמידים שנוספו אינם ראויים וכו'. אלא, שכן נקבע גם בסדרי מתיבתא דרקיעא. כדאיתא בזוהר פנחס (סולם אות שלב-שלג, דפו"י ח"ג דף רל.), וזה לשונו: משום זה העמידו בעלי המשנה לא המדרש עיקר אלא המעשה. משום שהקב"ה שהוא סתום בסתרי תורה אינו נודע אלא במצוותיו שהן השכינה הקדושה שבצורתו וכו'. משום זה העמידו חכמים, כל מי שאין תוכו כבדו אל יכנס לביהמ"ד. דהיינו כצורתו של הקב"ה. שהוא **תוכו** מבפנים, והשכינה **ברו** מבחוץ בלא פירוד. וזה סוד הפסוק "מבית ומחוץ תצפנו". ומשום זה **צוה הקב"ה למלאכי השרת**, מי שלא יהיה תוכו כבדו בכל האברים הפנימים והחיצונים לא יכנס בהיכלו. וזה שנאמר "תמים תהיה עם ה' אלקיך" (שופטים, דברים יח ג), דהיינו שתוכו וברו שוים, עכ"ל. **משמעות** דברי הזוהר היא, שחסרון קיום מעשה המצוות ותקון המדות בפועל, נחשב לחסרון שיש בו סבה מוצדקת להוצאה מביהמ"ד. כמו כן מפורש בדברי הזוהר, שסדרי ישיבת ר"ג נקבעו כסדרים הנוהגים במתיבתא דרקיעא. משמעות נוספת היא, שבכלל הצווי "תמים תהיה" הוא חיוב תמימות מפנים ומחוץ בבחינת תוכו וברו שוים. בזה נראה לבאר את לשון תחילת ספר מסילת ישרים: יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה. שעבודה תמימה היא במדת תוכו וברו. **אגב אורחא**, דברי ר"ג בענין זה נזכרים גם בזוהר רע"מ פנחס (סולם אות תלד): מי שאין תוכו כבדו אל יכנס לביהמ"ד אי לית לון פומא ולבא שוין. וכן בזוהר חדש יתרו (סולם אות טו-טז, מאמר ואתה תחזה): על זה אמרו בעלי המשנה כל מי שאין תוכו וברו וכו', דהיינו שבפניו נראה צורת אדם ומבפנים הוא חיה רעה [חיוא בישא]. ומשום זה אמר הקב"ה למשה ואתה תחזה וכו', עכ"ל.

עפר מזוקק

עוד נראה לבאר את משל כלי הזכוכית לתלמידי החכמים [מסכת חגיגה דף טו. הנ"ל], על פי דברי הגמ' [מסכת שבת ומגילה הנ"ל], שתחילת בריית הזכוכית היא מן החול. כלומר שהזכוכית נעשית מחול מזוקק שנצרף בכבשן וכיו"ב כנוהג בטבע העולם. שכמו כן יש להבין בהזדככות אדם שנברא מעפר עד שנעשה לת"ח שהוא זכוכית. כמבואר בפירוש הסולם על הקדמת הזוהר (אות ריז). שם קורא הזוהר על תלמידי החכמים את הפסוק "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח" (תהלים קג כ). שאלו העוסקים בתורה נקראים מלאכי הקב"ה בארץ. הסולם: העוסקים בתורה וממשיכים נפש קדושה, נמצא החומר שלהם, אע"פ שהוא מארץ [כמ"ש עפר מן האדמה], הוא מתהפך להיות כמלאכי מרום וכו', עכ"ל. [כן איתא גם בזוהר לך לך אות שיז, וזוהר וישב ריב, שהמתגברים על יצרם נקראים מלאכי הקב"ה בארץ]. נמצא, שהנוהג בטבע הגשמיים נוהג גם בטבע הרוחניים. כלומר, שמשל הזכוכית ומדרגת תוכו כבדו רומז לחיוב הזדככות החומריות באדם שיסודו מעפר, עד כדי זכוכית כאספקלריא. שאי אפשר לבוא למדרגה זו אלא על ידי התגברות על רצונות הלב כמ"ש "גבורי כח", ועד שיהיו פיו ולבו שוים. שכל היוצא מפיו יהיה כאמת הפנימית שבו. **אלא שהשאלה היא**, כיצד אפשר לזכות למדרגה זו, לאחר

שמי שטרם זכה לכך, כביכול גם לביהמ"ד כמעט ואינו יכול להיכנס כדברי רבן גמליאל. התשובות לקמן.

תחתית ההר

ג' תשובות לדבר. א, עיקר שיטת ר"ג נאמרה לגבי תלמיד שאינו הגון שאסור ללמדו תורה כדאיתא בגמרא מסכת חולין (דף קלג), המלמד לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס וכו', שאין בלבו לקיימה וכו'. על כן החפץ בכל לבו לקיימה הרי תוכו וברו שוין כפי ערכו באותה שעה. ב, כשיטת ראב"ע. שגם לאחר החזרת ר"ג לנשיאות נקבע שידרוש שבת אחת בחודש (כדאיתא במסכת ברכות כח. וחגיגה ג. שבת של מי היתה). היינו, שמתוך שלא לשמה יבא לשמה, על ידי המאור שבתורה שיחזירו למוטב. ג', כדברי ספה"ק **נועם אלימלך** (וירא, אמצע ד"ה או יאמר וירא), וז"ל: ואמר הכתוב מהיכן זכה זאת [אברהם] שנראה ה' אליו על ידי עסק תורתו. [ומשיב] זאת היתה לו מחמת הכנעה גדולה שהיה בו. דהיינו "והוא יושב פתח האוהל". דהיינו אף שהיה צדיק גדול אף על פי כן החזיק עצמו בהכנעה גדולה, שעדיין יושב בפתח והתחלה של הקדושה. דאהל רמז על הקדושה. "כחום היום", רוצה לומר, שיש בני אדם שנראים שהם מוכנעים **אבל אין תוכו כברו**. ואמר הכתוב שאברהם היה מוכנע גדול באמת בלב שלם ממש, וברור כשמש בעיניו שאינו אלא מתחיל בעבודתו יתברך. וזהו כחום היום וכו', עכ"ל. **מכאן**, שהמחזיק עצמו בעניויות אמיתית ובהכנעה גדולה, זו היא בחינת תוכו כברו. שכל זה נראה כמרומז בנאמר במתן תורה "ויתיצבו בתחתית ההר". כלומר שהמחזיק עצמו בעיניו בענווה אמיתית שהוא בתחתית כל ההתחלות, וכן שהוא בתחילת דרכו במלחמת היצר שנדמה להר (מסכת סוכה דף נב). זוכה על ידי זה להיכנס לבית המדרש וללמוד תורת אמת. כיון שהעניו והנכנע לרצון ה', אינו מעלה בדעתו להתגאות על שום אדם או להתנהג באופן שאינו הגון לא לבריות ולא להקב"ה.

זוגיתא חירותא

רמז למתבאר עד הנה במעלת ת"ח שנמשלו לכלי זכוכית, נראה בדברי הגמרא מסכת ברכות (דף ל:–לא). על מר בריה דרבינא ורב אשי. שכאשר עשו שמחת חתונה לבניהם, ראו את החכמים שהיו שמחים עד שנראה כיותר מדי. שברו לפניהם כוס יקרה של זכוכית לבנה [לשון הגמרא: כסא דזוגיתא חירותא, ששויה ארבע מאה זוזין], ונעצבו וכו', עכת"ד. היינו, ששבירת זכוכית בדווקא, הזכירה להם את חובתם בשמירת מעלתם.

סיכום:

אחת המדרגות המחויבות לעבודת ה' בתמימות היא **תוכו כברו**. תוכו היא, נקודת הלב והרצון הפנימי, ברו הם, כל הבחינות החיצוניות שבאדם. כגון: התנהגות הנראית, לבושים, דיבורים היוצאים מפיו. שעל כל אלו יש לעוסקים בתורה ועאכו"כ ללומדי פנימיות התורה להישמר כזכוכית שלא ידבקו בהם שום סוגי טומאה חיצונית ושקר. נוסף על חובתם לדבוק במדות ענוה והכנעה שלא יהיו ח"ו בבחי' רוממות א-ל בגרונו מצד אחד, וחרב פיפיות בידם מצד שני, אלא שיהיה תוכם כברם בתכלית הטהרה והנקיות [כמתחייב גם מצד כללי פו"ח, שפנימיות כל מדרגה תחתונה מקבלת מחיצוניות העליונה ואין תלמיד או חסיד משיג אלא מחיצוניות רבו. שכמו"כ יובן גם מצד התכללות אבי"ע זב"ז, שרה"ר מתחילה בסיום רה"י דאצי'. על כן ככל שגבולי העליון מתוקנים יותר, כן מתעלים עמו כל המדרגות שאחריו]. כדאיתא בז"ח בראשית (סולם אות תתו), בגודל חובת הזהירות המוטלת על לומדי סודות התורה בסוד הפסוק הנאמר במתן תורה "רד העד בעם פן יהרסו לראות" וגו' (יתרו, שמות יט כא). מכיון שבכלי זכוכית כל הנדבק מבחוץ נראה גם מבפנים. מלבד חובת המשך זיכרון ותיקון הנקודה הפנימית ממדרגה למדרגה כמבואר בהרחבה בהקדמת הסולם לסה"ז (סעיפים מז–נ). שהעצה הנכונה לזכות לזה לכל השנה ובמיוחד בחג שבועות היא, להשתדל תמיד במדות **ענוה והכנעה** גדולה בבחינת ויתיצבו בתחתית ההר. כלומר שתמיד ידמה בעיניו שאינו עומד אלא בתחתית ובתחילת הכנעת יצה"ר שנדמה לצדיקים כהר (סוכה נב), וכאברהם אבינו שתמיד החשיב עצמו כעומד פתח האוהל (נוע"א).